

Inskrift:

fuporkhnis
5 10

Till läsningen: 4 o har bst endast t. h. om hst. I 5 r är bst upptill otydlig; den synes ha haft en oregelbunden form. 7 h har förlorat huvudstavens nedersta del. I 8 n är bst ojämn. I 9 i finnes en smal, skarp skåra tvärs över hst liksom en n-bst; den är knappast huggen. — Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Runan ʃ, som saknas i bautilska afritningen, är tydlig. Därefter följer ett lika säkert *. Efterstående runa, som skulle vara ʃ och har å sin midt några skrofligheter, är antingen | eller ʃ. Ett misstag i afseende på rätta följden har således i båda fallen egt rum.»

U 754 är säkerligen en »häststen». Det är av intresse att finna futharken inristad på en sådan sten; runorna torde ha ristats för att bringa lycka åt ryttaren, jfr U 528. Redan Liljegren (L 2001) har riktigt uppfattat de bilder, som finnas på stenen, »som genom sin daning, samt ytterligare genom derå tecknade stigbyglar, ett par utan och ett par med stigläder, röjer sig tjent till stöd för till häst stigande ryttare» ...

755. Kälsta, Litslena sn.

Pl. 82, 83.

Litteratur: B 616, L 667, D 1: 61. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 9; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 134, Acta Literaria et scient. Sveciæ 3 (1730), s. 100; UFT h. 1 (1871), s. 60; O. von Friesen, Bynamn på de uppländska runstenarna (i: Namn och Bygd 18, 1930), s. 89.

Äldre avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 616).

Runstenen står vid Kälsta, i en beteshage, 5 m. från nordöstra kanten av landsvägen Härkeberga kyrka—Skolsta. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping». På kartan synes också, strax sydost om runstenen, gravfältet med bautastenarna.

I *Ransakningarna* meddelas: »Widh Kiälstadh Södergiärdz Grindh een Runesteen medh Skriffth och Rijtning Vthhuggin, något meer än een fampn hög, hwad dess bemerkelse är weeten ingen.» Om gravfältet och bautastenarna säges: »Vthi een Backa i samma Giärde, tree stoora fyrkantige Stenar opreeste widh pass 1 fampn ifrån hwar annan. Item derhoos ett stoort Steenkummel, af Menniskio händer tyckes sammanburne warit. Gudh weet hwadh dhe bemerckia.» I *Ransakningarna* finnes även en relation av kyrkoherde Olaus Chytræus, daterad »Litzlena Prästegårdh den 23 April. Anno 1669». Chytræus skriver: »J församlingen finnas allenast twenne Runstenar af temmeligh storlek. Den ene är i Prästegärdet [= U 753] ... Den andra stäär wijdh Kiälsta byn, och brukas för een grindstulpa, är temmeligh stoor, släter, och wäll uthuggen. Mera hafwer iag inthet funnit wara i denna församlingen ...» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Kiälstad i Lisslena Sochn» (B 616: »Kälsta By»; L 667: »Kälstads by»). O. Celsius, som undersökte stenen den 22 juli och den 11 augusti 1725, uppger stenens plats vara »Kiählsta, wid grinden, hardt wid byn». Dybeck skriver i *Sveriges runurkunder*: »Runstenen står mellan Litslena och Herkeberga kyrka, så nära vägkanten invid Kälstad, att en del af nedre ristningen blifvit förstörd.» UFT (1871): Stenen »står lutande vid vägen mellan Litslena och Herkeberga kyrka».

Grå, grovkornig granit. Höjd 1,95 m., bredd 1,97 m. Ristningsytan är knottrig och ojämn, flerstädes avflagrad. Nedtill har t. ex. en flagring skadat inskriften svårt. Linjerna äro rundade och jämförelsevis djupa.

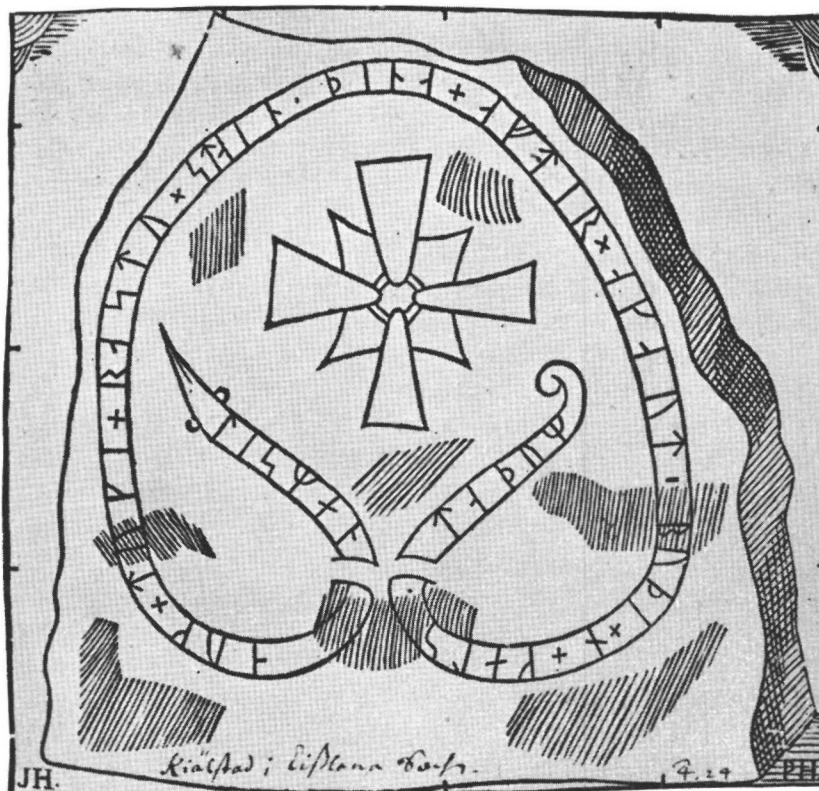

Fig. 184. U 755. Kälsta, Litslena sn. Efter B 616.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

+ lism[a] -- ... auk + tuki + rastu × stain + þina + aftir + akaut + buki + i + k[a]! - [tap]um

Lidsmandr(?) ok Toki ræistu stæin þenna æftir Agaut. Byggi i Kalstaðum.

»Lidsman(?) och Toke reste denna sten efter Ågöt. Han bodde i Kälsta.»

Till läsningen: Sk före 1 l är otydligt. I 1 l finnes under den grunda bst en fördjupning, som icke är huggen. 4 m är grunt och skadat i toppen; av bistavarna endast svaga spår. Av r. 5 återstår endast en svag hst, och av r. 6 finnas blott obetydliga rester; en kraftig, rund fördjupning i huvudstavens mitt kan knappast vara huggen. Vid r. 7, av vilken endast upptill ett kort och grunt stycke är bevarat, börjar den stora flagring, som svårt skadat ristningen nedtill. Före 8 a, som i likhet med inskriftens övriga a-runor har bst endast t. v. om hst, finnas inga spår av sk. 9 u har förlorat övre delen genom bortfall. Mellan 16 a och 17 s finnes ingen runa. 24 n har bst endast t. h. om hst. I 25 þ är bst svag. I 27 n finnas nu knappast några spår av bst. 35 k är ej stunget. 39 b har missformad bst. 40 u är ej stunget. 41 k har förlorat bst i en flagring. I 43 i finnes nedtill en korsande skåra, som ej är huggen. 44 k är skadat i toppen. Av r. 45 återstår endast en grund hst; runan förefaller att ha varit i. Efter r. 45 finnes på normalt runavstånd spår av r. 46; t. v. om hst finnes en bred skåra, som förefaller att ha gått vinkelrätt mot hst. Denna fördjupning gör icke intryck av att vara huggen. Upptill finnas spår av en l-bst. På normalt runavstånd från 46 l kan möjligen skönjas övre leden av 47 (s). Av run-

följden 48—50 **tap** återstår numera intet. Av 51 **u** återstår endast bst i flagringens kant. Efter 52 **m** finnas inga säkra spår av sk. — Hadorph och Helgonius: Sk förbisett före 1 **l**; r. 5—6 **an**; sk efter 24 **n** har fått formen av en punkt. 27 **n**. I sk efter 38 **t** är endast det lodräta strecket utsatt. 41 **p**; 43 **n**. Runföljden 44—52 **kals · tapum**. — Celsius: **lismhi auk + tuki + rastu + stain + piṇa + aftir + akaut + buko + i + kia ... tapum**. — Dybeck: Sk saknas före 1 **l**; 5 **a**; spåren av r. 6 och 7 ha ej iakttagits. 45 **a**. 46 **l** har förbisetts; runföljden 44—52 läses **ka ... tapum**.

Runföljden 1—7 har möjligen innehållit det sällsynta mansnamnet Lidsman. Det skulle i så fall här snarast ha haft formen **lismant**; jfr **lipsmoṇr** på L 787 Vändersta, Simtuna sn samt *Lidšvaldr*(?) på U 734. Om namnet *Toki* se U 201. *Agautr* är eljest icke belagt; däremot är namnet **akuti** säkert styrkt i runinskrifter (se Sö 219).

Runföljden 44—52 återger givetvis ortnamnet Kälsta. Detta skrives år 1347 (*in*) *kælstæ* och 1410 (*i*) *Kelsta*, se *SD* 5, s. 675 och *SDns* 2, s. 299. I uppsatsen *Bynamn på de uppländska runstenarna* (1930) skriver v. Friesen: »Vid *Kälsta* by ... står en runsten på vilken läsas orden **i ka[ls]tapum** ... där dock runorna [*ls*], som förr kunnat läsas, numera äro förstörda. Efter all rimlighet avser **kalstapum** namnet på den by, där stenen står. **kal-** = fsv. *Kæll* är förmodligen ett i vardagslag brukat kortnamn bildat av senare leden av sammansatta namn på *-kel* av äldre *-kætill* som *Thorkel*, *Stenkel*, *Askel* vilka på 1000-talets runstenar redan skrivas **purkil** (och **purkal**), **stainkil**, **askil**. Utom fornsvenskt *Kæll* finnas också kortformerna *Kælle* och *Kæli*, som troligen ha samma upprinnelse.»

O. Celsius anser, att U 755 har ristats av Balle: »Bali har ritat denna sten: synes af Korset» (se Fm 60: 1, s. 134); i *Acta Literaria Sveciæ* (1730) skriver han: »Hunc lapidem inter Balianos retulimus, cruce appicta artificis manum manifesto distinguente.» Celsius uppfattning är oriktig; Balle kan ej ha ristat U 755.

756. Ullstämman, Litslena sn.

Pl. 84.

Litteratur: B 619, L 666. J. Peringskiöld, *Monumenta* 1 (31), *Monumenta* 4, bl. 10; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 136, *Acta Literaria Sveciæ* 3 (1730), s. 99; UFT h. 1 (1871), s. 60; O. Janse, *Anteckning 1909* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 53.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 619); O. von Friesen, foto 1912 (UUB).

Runblocket ligger i en åker på Ullstämman ägor, 150 m. S om Ullstämman soldattorp, 75 m. NV om Knoppbacka, 100 m. N om sockengränsen till Villberga.

På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes anteckningen »Ullstämman Skogztää på vägen som löper åth Grilleby» (B 619: »Ulstämna skogs tä»; L 666: »Ulstämman skogs tä, på vägen åt Grillebro»). O. Celsius beskriver blockets plats på följande sätt: »Ulstämman by, up öfver gårderna, på utmarken, wid torpen och vägen till Grillby». Senare har ristningen under en längre tid varit försvunnen; den saknas hos Dybeck och på Geologiska kartbladet »Enköping». I UFT (1871) uppges den vara »troligen borta». År 1909 återupptäcktes ristningen av O. Janse, som meddelade O. von Friesen, att blocket ligger »å hemmanet Fiskvik (Knoppbacka kalladt) nära Grillby järnvägsstation».

Rödgrå, grovkornig granit. Höjd 3,26 m., bredd 1,87 m. Ristningsytan är knottrig. Linjerna äro djupa, breda och rundade.